

1088

C. IV. 6

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի
Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Ց

ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԳԷՍ

Կրօնական և Աստուածաբանական

ԽՄԲԱԳԻՐ

ԹՈՐՈՍ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻ

ԱՍՏՈՐԱԾԱՅԱՆ ՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Թիի 1, 2

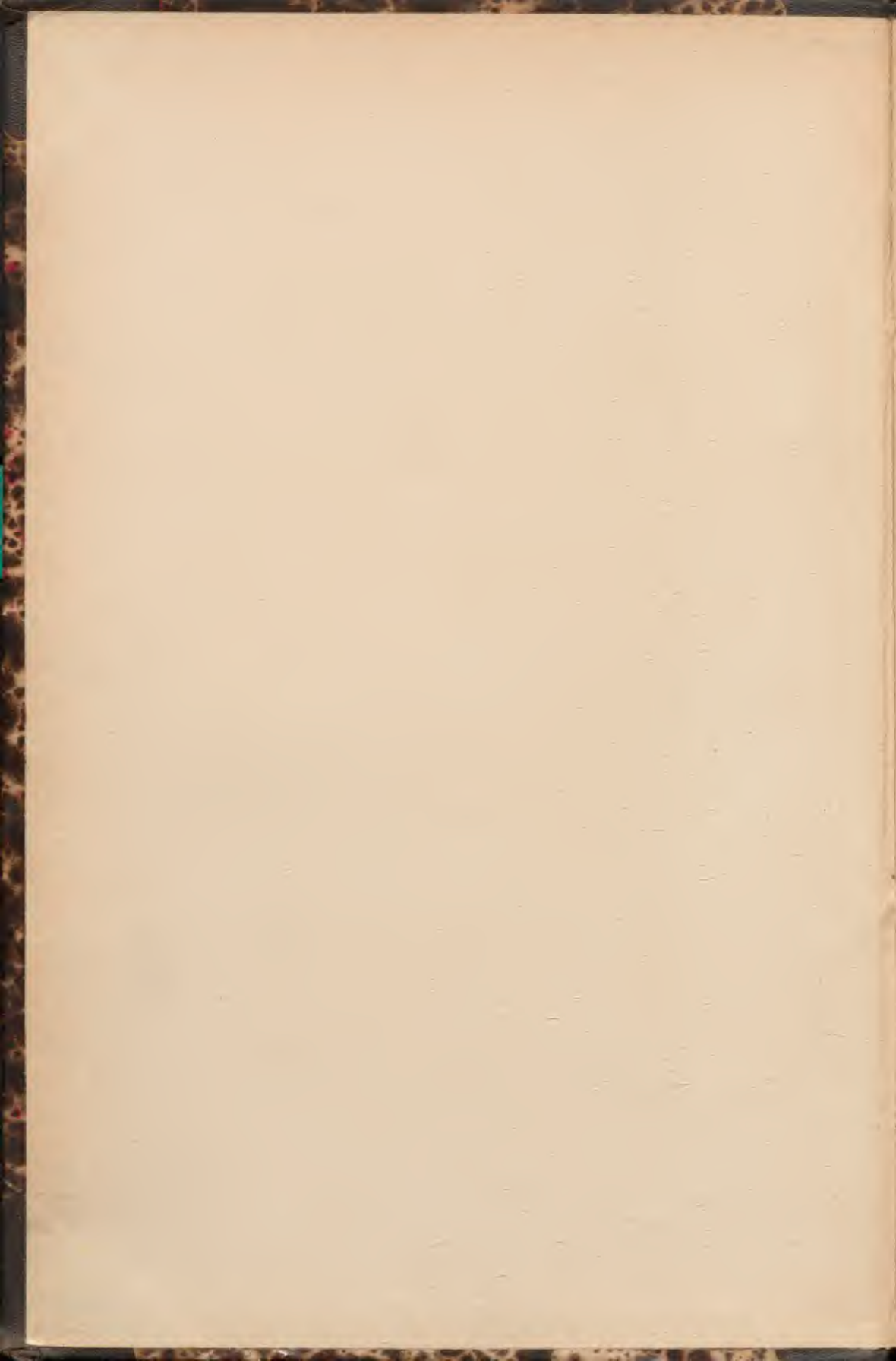
6, և 15 Մարտ, 1888

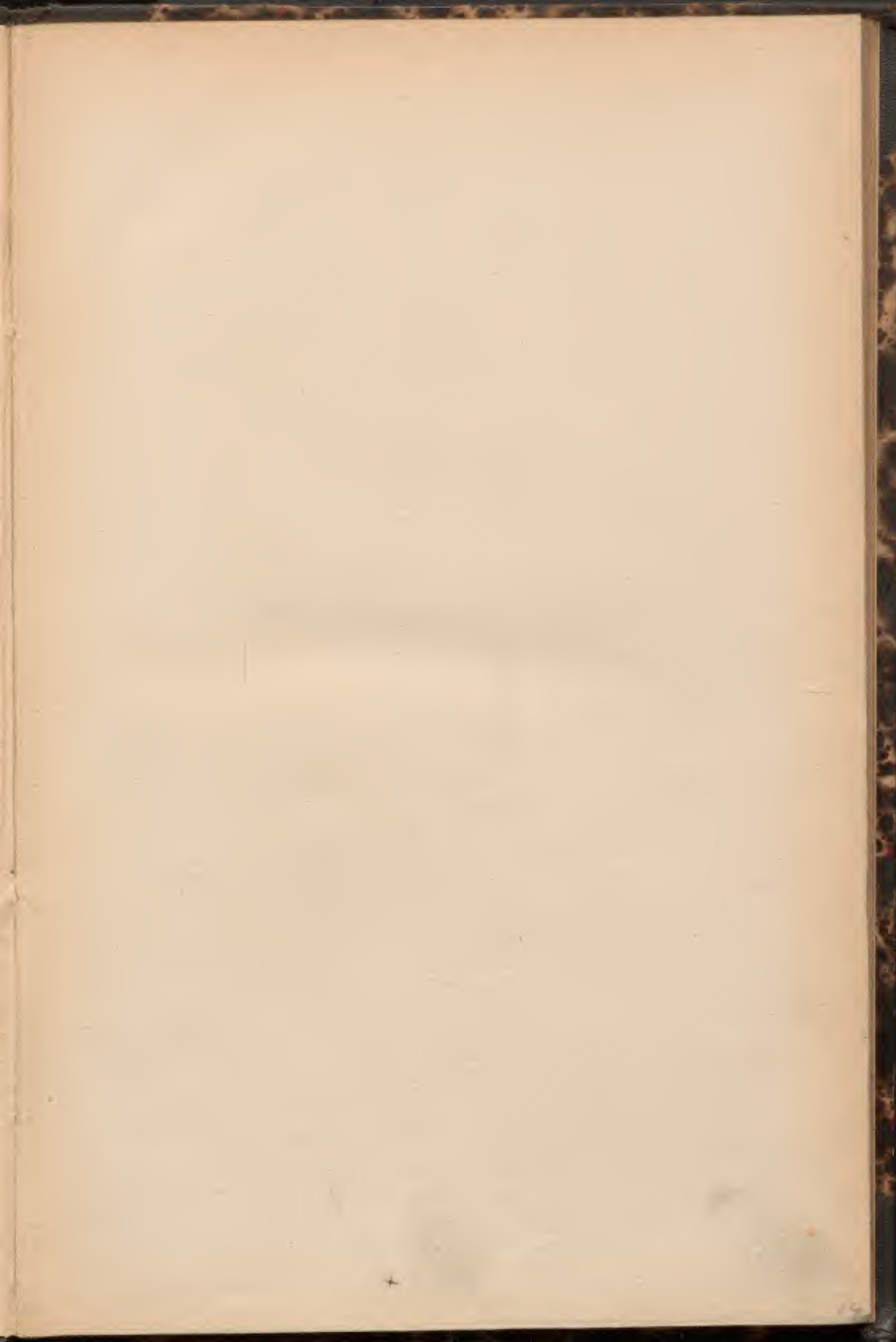

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ
(Սրամեան)

1888

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆՐԷՍ

Կրօնական և Աստուածաբանական

ԹԻՒ 1 ԲՈՒՆ ԲԱՐԵՎԵՆԴԱՆ ԿԻՒՐԱԿԷ 6 ՄԱՐՏ, 1888

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

« Համբարձի զաչս իմ 'ի լերինս, ուստի եկեացէ ինձ օգնութիւն : Օգնութիւն ինձ 'ի Տեառնէ եկեացէ, որ արար գերկինս եւ գերկիր » : Այս հաւատովն եւ այս յուսովն կը ձեռնարկեմ մի այնպիսի հրատարակութեան որոյ պէտքն 'ի վաղուց հետէ Ազգիս մէջ զգալի է եղած : Եթէ մեր նախնիք անհնարին դժուարութեանց դէմ մաքառելով եւ անխնայ զոհողութեամբք զարմանալի քաջագործութեանց ձեռնարկեցին եւ մեծաւ մասամբ 'ի գլուխ հանեցին, ո՞չ ապաւէն պարտիմք մեր նախահարց օրինակին հետեւելով զոնէ փոքր ջանք եւ ասխատութիւն նուիրել հայրենաւանդ հաստատութեանց զարգացման համար : Ո՛չ քրիստոնէութիւնն պիտի նորէն մեր մէջ քարոզուի որ մի Լուսաւորչի պէտք ունենանք, ո՞չ Աստուածային Գրոց քարգմանութեան կարօտիմք որ մեր մէջէն մի Մեսրոպ ու մի Սահակ դուրս գան, ո՞չ եւս մեր եկեղեցական ծէսք եւ արարողութիւնք քարգաւանման եւ առաւել վայելչութեան պէտք ունին որ Ներ-

սէսների եւ Գրիգորիսների աններկայութիւնն մեր մէջ զգալի լինի. քանզի այն կասարելութեան են հասած մեր Եկեղեցւոյ պաշտամունք որ բերելս միայն հրեշտակապետաց սրբասացութիւնք կարենան զայնս գերազանցել: Ոչ եւս պիտոյ են մեզ Նարեկացիք եւ սրբասուն վարդապետներ որ մեր երկնային ճանապարհորդութեան համար ողորփից եւ երգոց պաշար պատրասեն. մեր մքերեալ պաշարն քաղցր է քան զմանանայն որդւոցն Խորայէլի, առասպոյն քան զլորամարգիկն յանապատի: Ապա ուրեմն ինչ է մեր պակասութիւնն եթէ մենք այսչափ մքերեալ զանձ ու հարսութիւն ունինք: Որքան ճոխ ու հարուստ մեր հոգեւոր զանձներ եւս լինին, պիտի խոստովանած որ 'ի դարուց հետէ մենք շատ անփոյր ենք եղած նոցա գործադրման: Այս անսարքերութիւն այնչափ է մեզ տիրած որ օտարագոյն եկեղեցիք, որոց հետ հայր 'ի բնէ ամենեւին համակրութիւն չ'ունի, յաջողած են մեզնից շատերը հեռացնել ազգային Եկեղեցւոյն գրկէն: Այս օտարներ բարոյապէս մեզ մի իրաւացի քառոց կը կարդան, եւ կ'ասեն. Հայք, դուք ձեր Հայութիւնն ինչո՞ւ էք մոռացել. ձեր նախնեաց օրինակին բնո՞ւր հետեւողք չէք լինել:

Կրօնք կը սեւէ եւ կը բարգաւաճի բարեպաշտութեամբ, եւ առանց հոգեւոր կենաց՝ բարեպաշտութիւն անհնար է: Դիտութիւնն մեծաւ մասամբ կը նպաստէ հոգեւոր կենաց զարգացման, քէ որ աշխարհական գիտութեանց հետ միասին նաեւ կրօնական ուսմանց արժանաւորապէս հոգ տարուի: Այլ եթէ մինչդեռ միտքն աշխարհական կրթութեամբ կը մշակուի, հոգեւոր գիտութեանց մասին անփոյր մնանք, հոգին տակաւ պիտի բմբի եւ ի վերջոյ բոլորովին անզգայանայ եւ գրեթէ մեռանի: Յետոյ այն մարդն հոգեւոր հումարսութեանց անբնորոշ կը դառնայ, քանզի հաւասարակշռութիւն չը կայ ի մէջ մտաց եւ հոգւոյ: Օր քս օրէ աւելման քաղաքակրթութիւնն կը տարածուի. Ազգիս մէջ եւ անուշտ ծովովուրդն գիտութեանց մէջ կը յառաջանայ եւ արդէն իսկ բաւական յառաջադիմութիւն նկատելի է: Բայց մինչդեռ միտքը կը մշակուի եւ կը զարգանայ, հոգին անսարքերութեան է մասնուած, եւ սովալլուկ լինելու մեծ վտանգին մէջ է: Ազգիս այս բշտաւ վիճակը տեսնելով մանաւանդ այս մեծ ոռոտանքն մէջ, պարտաւոր համարեցայ իբրեւ ուխտեալ ծառայ

Եկեղեցւոյ զիմ չնչին լումայն արկանել 'ի զանձարան սան Տեառն :

Ահաւասիկ *Եկեղոցւոյն Հայաստանեայց* հրատարակման պատճառն եւ նպատակն :

Փոքրիկ Հանդիսիս մի յարմար ծրագիր պատրաստելն արդարեւ դիւրին բան չ'էր . քանզի Ազգիս անհամար հոգեւոր կարեաց ո՛ր մէկը ջանալ լնուլ, կրօնագիտութեան նիւթերի ո՛ր մէկը մշակել եւ մշակել տալ որ մեր ժողովրդեան պիտոյից ամենայարմար եւ արգասաւոր լինի . եւ որ եւսն է, ինչ միջոց գործածել կրօնագիտութիւնն արդիւնաւորել եւ ժողովրդոց մէջ բարեպաշտութեան հոգին վառ պահել ուր որ կայ, զարթուցանել ուր որ չ'կայ . քանզի բարեպաշտութիւնն եւ հոգւոյն զարգացումն է բուն նպատակ ամենայն կրօնից : Այս նպատակին ամենէն յարմարագոյն դասեցի Աստուածաշունչ Դրոց ուսումն . Ս . Գիրքն է հիմն քրիստոնէութեան, եւ յամենայն դարս Քրիստոսի առակեցաց զլիաւոր կանոնագիրքն է եղած : Մեր Եկեղեցին յասկալէս Ս . Գիրքն անբաժնի կը յարգէ որպէս ոչ ուրիշ Եկեղեցի : Բազմաթիւ ընթերցուածներէն զաս մեր աղօթքներն ու երգերն բանաստեղծօրէն բացատրութիւն են Ս . Դրոց : Ս . Գիրքն, ինչպէս Հայրիկ Սրբազան անցեալ կիրակի կը փառագէր, մի զանձ է որ ոչ քե միայն մեզ երկնից արեւոյնքեան նախապարհն ցոյց կ'ուտայ այլ նաեւ մեր երկրաւոր կենաց երջանկութեան շատ կը նպաստէ : Այս պատճառաւ Ս . Դրոց ուսումն Հանդիսիս զլիաւոր նիւթն կը կազմի : Առ այժմ կիրակնօրեայ ճաշոց Աւետարանի բացատրութիւնն է որոշուած, որով, եթէ Հանդիսիս տեղադրութիւնն յաջողի, մի բովանդակ տարւոյ պաշար կ'ունենանք :

Հանդէսս նաեւ կը պարունակէ կրօնական եւ աստուածաբանական յօդուածներ . նաեւ կարճառօտ ծանօթութիւնք ամէն շաբաթու մէջ պատահած Տօնից : Այս մասին համար կը խնդրեմ մեր Պատ . Հոգեւորականներէն երբեմն ինձ օգնեն յարմար յօդուածներով : Յուտալի է որ մեր Արժ . Հոգեւորականք տեսնելով այս բարի նպատակն չեն զլանար օգնութեան ձեռք ձգել մի այնպիսի հրատարակութեան որոյ նպատակն ու դիտարկութիւնն անշուտօք նոյն իսկ իւրեանց փափաքն է :

Թերթիս մէկ ուրիշ կարեւոր մասն որոշուած է քղքակցութեանց համար, եւ կրօնական պարունակութեամբ յարմար գրութիւններ սիրով կը հրատարակուին: Խմբագրութիւնս նաեւ յանձն կ'առնու կրօնական հետաքրքիր հարցեր պատասխանելու: Այսպիսի հարցեր պէ՛տք է ըստ կարելոյն կարճ կերպիւ գրուին եւ հարցանողի բովանդակ ստորագրութենէն եւ հասցէէն բաց, որ եւ է նշանագիր եւս որոշուի որոյ ներքեւ միշտ պատասխանն յաջորդ բուով տրուի: Այս է Հանդիսիս պարկեշտ ծրագիրն զոր կը փափագէի աւելի ընդարձակել եւ բազմապատկել եթէ նիւթական միջոցս ներէր. եւ որովհետեւ դեռ յաջողութեան ոչինչ հաստատութիւն կայ, խմբագրութիւնս որոշած է զոչն Հանդէս երեք ամսոյ պայմանաւ հրատարակել, յուսալով որ մինչեւ ցայն վայր ազգասէր անձինք սորա պիտանութիւնն տեսնելով հանին ձեռնառն լինել: Որպէս զի մի այսպիսի հրատարակութիւն իւր նպատակին հասանի, հարկաւոր է որ ամեն դասակարգի դիրամտաշէլի լինի. այս պատճառաւ զինն քան փարայ է որոշուած մէկ մի օրինակի համար: Ուստի կը հրաւիրենք բարեսէր ազգայիններ որ փութան օգնեն մեր գործին եթէ որ նորա շարունակութեան ցանկացող են: Դրամական օգնութիւն 'ի նպաստ *Եկեղեցի Հայաստանեայց* հանդիսիս մեծաւ շնորհակալութեամբ կ'ընդունուի: Մանաւանդ իմ քանզի հայրենակիցներէն 'ի Զուլայ եւ 'ի Հնդկիս կը խնդրեմ որ 'ի սէր հայրենեաց եւ Հայաստանեայց *Եկեղեցւոյ*, որ մեր մէջ այդ հեռաւոր երկիրներում Հայութեան հոգին միշտ վառ է պահել, փութան 'ի ֆաշալերութիւն նուիրական գործոյս:

Խորին երախտագիտութեամբ պիտի աստ յիշեմ որ դիտաւորութեանս իրագործումն մեծաւ մասամբ պարտիմ Ամեն . Խրիմեան Հայրիկ Սրբազանի ֆաշալերութեան որ եւ կը խոստանայ առ այժմ ջանալ հայրայրել տպագրութեան ծախսն: Այսպիսի բարձր հովանաւերութեան ներքոյ արդարեւ մեծ պարտ կը համարիմ աւելասել եւ ծառայել 'ի փառս Փրկչին իմոյ եւ Հարսին Իւրոյ Հայաստանեայց *Եկեղեցւոյ*

ՔՈՐՈՍ ԶՈՒՂԱՅԵՅԻ

ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՇՈՑ

Ա.

« Զգեցարուք զՏէր Յիսուս Քրիստոս, եւ մարմնոյ խնամ մի տանիք 'ի ցանկութիւնս » (Հռովմ. ԺԳ. 14): — « Հոգւով գնացէք, եւ զցանկութիւն մարմնոյ մի կատարէք » (Գաղ. Ե. 16): — « Որ քրիստոնեայքն են՝ զմարմինս իւրեանց 'ի խաչ հանին կարեոք, եւ ցանկութեամբք » (Գաղ. Ե. 24): Ս. Գրոց այսպիսի եւ սմին նման խրատներ կը հաստատեն մեր փորձառութիւնն, թէ մարդոյս մարմնոյն մէջ կայ մէկ չար զօրութիւն, եւ ամէն չարութեան պատճառ նոյն իսկ մարմնոյն մէջն է, ամենայն չարիք՝ նորա զօրութեամբն կ'աճէ եւ նորին նիւթովն կը զօրանայ. մարմինը կը գրգռէ եւ կը սնուցանէ այն կիրքերը որք կամաց գործակցութեամբն մեղսառիթ կը դառնան: Ընդհանրապէս ամէն տեսակ մեղք, թէ՛ մտաւոր եւ թէ՛ մարմնաւոր, Ս. Գրոց մէջ « մարմին » կամ « գործք մարմնոյ » կը կոչուին (Գաղ. Ե. 19), որով կը հասկանանք մարդոյս մէջ եղած ամէն բարոյական ակարութիւն, ամէն հոգեւոր անհոգութիւն եւ հեղգութիւն, ամէն ինչ որ Աստուծոյ կամացն հակառակ է: Առաքեալք քաջ գիտէին որ բարկութեան, խտասրտութեան, ծուլութեան եւ անձնասիրութեան մեղքերն՝ մարմնոյն հետ սերտ կապակցութիւն ունին, եւ փորձառութեամբ իսկ գիտէին որ փափուկ կեանքն եւ ճոխ ու առատ կերակուրը մարդոյս բնաւորութիւնն տակաւ առ տակաւ բոլորովին կը փոխէ եւ կը նուաստացնէ: Սմին իրի պահքն, որ է չարաւորութիւն կերակրոյ, հաստատեցին: Պահքն հոգին կը մաքրէ եւ մարմնոյն բռնութենէն կ'ազատէ եւ զնա կը զօրացնէ, մարմինն կը խոնարհեցնէ եւ կատարեալ հնազանդութեամբ հոգւոյն իշխանութեան ներքոյ կը պահէ, եւ մարդոյս յարաբերութիւնն Աստուծոյ հետ կը զրւարթացնէ: Պահք պահելն եւ ժուժկալութիւնն այնպիսի մի շահաւէտ կրթութիւն է որ կարելի է մինչեւ անգամ մարմնոյն առողջութեան ու բարեկեցութեան գլխաւոր պայմանն համարել:

Բ.

Տէրն մեր, որ ըստ ամենայնի մեր օրինակն եւ նախագաղափարն է, քառասուն տիւ եւ քառասուն գիշեր առանձնութեան մէջ պահօք եւ աղօթիւք զինքն աշխարհիս շիրկութեան գործոյն համար պատրաստեց: Քրիստոս, ինչպէս աղօթելու եւ ողորմութիւն տալու, նաեւ պահելու մասին յատուկ պատուէրներ կուտայ եւ փարիսեցւոց կեղծաւորութենէն զմեզ կ'զգուշացնէ (Մատթ. 2. 16—18): Այս երեք բարեգործութիւնք այն գլխաւոր պատարագն կը կազմեն որով մարդ կարող է արժանաւորապէս առ Աստուած մերձենալ: Աղօթք եւ պահք ամենէն զօրաւոր միջոց կը համարէր Քրիստոս սատանայական խորամանկութեան գիմազրելու (Մատթ. 23. 21): Յովհաննէս Մկրտչի աշակերտներն մի անգամ զարմանք յայտնեցին որ Քրիստոս եւ իւր աշակերտներ կարգաւոր պահոց սովորութիւն չ'ունէին, այլ ընդ հակառակն շատ անգամ խրախուժեան ու կերակրոց հրաւէրներ կ'ընդունէին: Բայց նա պատասխաներ էր. քանի որ ինքն իբրեւ փեսայ իւր աշակերտաց մէջ է, պէտք է որ նոքա ուրախ լինին եւ հարսանեաց հրճուանքն սգոյ նշաններով չը պղտորեն, «Այլ եկեացին աւուրք», յետոյ կը յարէ, «յորժամ բարձցի 'ի նոցանէ փեսայն, եւ ապա պահեցեն» (Մատթ. 10. 15):

Պօղոս Առաքեալն կը յորդորէ զկորնթացիս «ընծայեցուցանել զանձինս իբրեւ զպաշտօնեայս Աստուծոյ համբերութեամբ բազմա... 'ի պահս» (Բ կորնթ. 9. 4, 5), եւ մինչդեռ իւր կրած չարչարանքներն Աւետարանի համար մի առ մի կը նշմարէ, իւր սո՛ւպ պահեցողութիւնն չի մոռանար. «'ի պահս բազում անգամ» (Բ կորնթ. 10. 27): Պօղոսի եւ Բառնաբայ որպէս եւ երիցանց ձեռնադրութեան առթիւ Առաքեալք «ի պաշտաման Տեառն կային եւ պահէին» (Գործ. 21. 2), եւ «աղօթս առնէին հանդերձ պահօք» (Գործ. 21. 25): Հաւաստի չը գիտենք եթէ նախկին քրիստոնեայք որոշեալ պահոց օրեր ու ժամանակներ ունէին, բայց այսքան հաստատ է որ հաւաստեալք 'ի սկզբանէ շատ խստակօ՛ն եւ պահեցող էն:

Գ.

Այսպիսի եւ այլ բազմաթիւ աստուածաշունչ պատուիրանաց վերայ հիմնեալ եւ մարդկային բնութեան կարօտութենէ ստիպեալ, մեր Եկեղեցին ինչպէս ուրիշ հոգեւոր կըրթութեանց նոյնպէս եւ պահեցողութեան կանոններ է դրեր, որ կրթութենէ զատ խորհրդաւոր մեկնութիւններ եւս ունին. որպէս քառասնօրեայ պահքն 'ի յիշատակ Քրիստոսի պահօցն 'ի յանապատին, չորեքշաբթին եւ ուրբաթուն՝ մատնութեան եւ չարչարանաց եւայլն: Որովհետեւ պահոց գլխաւոր նպատակն է մարմինը խոնարհեցնել եւ հոգւոյն իշխանութեան ներքոյ պահել, եւ որովհետեւ մենք չենք կարող Քրիստոսի նման քառասուն տիւ եւ քառասուն գիշեր բնաւ առանց կերակրոյ ապրիլ, ոչ եւս ամէն մարդ կարէ այնպէս խոտութեամբ ծով պահել որպէս նախնի ճգնաւորներն, այս պատճառաւ Եկեղեցին միայն 'ի կենդանեաց գոյացեալ կերակուրներէ պահելու պատուէրն տուած է, որ մի եւ նոյն ինքնակրթութեան պաշտօնն կը կատարէ, թէ որ խղճի մոռք եւ յօժարութեամբ ժուժկալեմք: Այն մարդն որ բաւականին բարոյական ոյժ ունի՝ իւր մարմինը փափուկ կենցաղավարութենէ զրկելու ինչպէս որ մեր Եկեղեցին կը պատուիրէ, արդարեւ մարդ է նա:

Սիրելի է մեզ լսել մեր Սուրբ Լուսաւորչի յորդորանքն պահոց նկատմամբ, որոյ թ. ճառն իւր Յաճախապատում գրոց մէջ արժանի է ամէն Հայու եւ մանաւանդ հոգեւորականաց վերձանութեան: «Պահք, կ'ասէ մեր սուրբ Հայրն, դաստիարակ են մարդկան»: Այն մարդն որ կամաց հաստատութիւնն ունի զինքն ճոխ ու առատ կերակուրներէ զրկելու, կարող է նաեւ տեսակ տեսակ չարութիւններէ եւ մեղքերէ հեռի կալ. այնու նա կը կրթուի զինուորեալ եկեղեցւոյ պատերազմներն քաջութեամբ մարտնչիլ: «Պահք, կը շարունակէ, բժիշկք են մեզ. զի զոր անժուժկալութեամբ մթերեալ 'ի հոգի եւ 'ի մարմին զմլաս զպէսպէս ճաշակաց մեղաց, եւ 'ի միմեանց վերայ շեղակուտեալ եւ նեխեալս յայ-

լանդակ խորհուրդս եւ յանմաքուր վարս, 'ի ժուժկալութիւն եւ 'ի պահս մտեալ՝ նորոգեալ սրբի 'ի մթերից մեղացն, եւ լինի բնակարան սրբութեան:» Դարձեալ, «Պահք զծածկեալ հիւանդութիւնս որ 'ի մարմնի՝ արուսքս հանէ:» «Պահք զօրացուցիչ են հոգեւոր վարուց եւ խախտիչ մարմնական շարժմանց. զի 'ի զօրանալ միոյն՝ միւսն տկարանայ: Զի որպէս գիշակեր թռչունք տկարանան 'ի թռչել յանխնայ ուտելոյն, եւ գիւրաւ ըմբռնին յորսողաց 'ի մահ, իսկ սակաւակերքն երազաթուիչք են եւ անըմբռնելիք յորոգայթադիր յորսողաց, այնպէս է իմանալ զորկրամոլսն եւ զսարկեչոսն 'ի պահս սուրբս:» «Պահք շիջուցանեն զբորբոքեալ հուրն ցանկութեան. զի որպէս հուր 'ի նիւթոյ պակասեալ զիջանի, նոյնպէս եւ որովայնամուլութիւն եւ արբեցութիւն պակասեալ՝ ցանկութեան բոց շիջանի, եւ սրբութիւնն եւ արդարութիւնն բորբոքի պահովք պնդեալ:»

Դ.

Մէկ ուրիշ անսակ խստակրօնութիւն եւս կայ զոր Գրիստոսի Առաքեալք միշտ անդոսնեցին: Փարիսեցւոց կեղծաւորութիւնն հիմնուած էր այն վարդապետութեան վերայ, թէ պահք պահելն ըստ ինքեան սուրբ բան մի է, այսինքն թէ բնաւ ուտելն մեղք է կամ գէթ միշարիք է. եւ քանի որ մարդ ուտելով կը մեղանչէ եւ կը պղծուի, ուրեմն հարկաւոր է լուացուելով եւ այլ եւ այլ սնապաշտութեամբք զանձն մաքրել: Այդ սնապաշտութեան դէմ Գրիստոս ասաց. «Ոչ որ ինչ մտանէ ընդ բերան՝ պղծէ զմարդ» (Մատթ. ԺԵ. 11): Ուսեւելիք եւ ըմպելիք կը մարսուին, ոչ կարող են ներքին մարդոյն (այսինքն հոգւոյն) վերայ ներգործել եւ ոչ զնա պղծել, մեղաց գործարանն՝ կերակրոյն անմատչելի սիրտն է հանդերձ իւր ցանկութեամբքն: Պօլոս Առաքեալն դեռ մեծագոյն դժուարութեանց հանդիպեց քան զթէ փարիսեցւոց կեղծ սրբակրօնութիւնն: Կողոսացի հուստացելոց մէջ ոմանք այն գաղափարն կը տարածէին, թէ ամէն տեսակ կերակուր որ կենդանիներէ գոյացած լինի՝ մեղսառիթ է եւ վասն այ-

նորիկ խտրելի. մի՛ մերձենար, մի՛ ճաշակեր, մի՛ հուպ լի-
նիր» վախկոսութեամբ կը քարոզէին կողոսիոյ ազանդաւորք:
Թէպէտ եւ այս վարդապետութիւն արարածոց խնայողու-
թեան եւ ողորմածութեան երեւոյթ ունէր, սակայն նորա
անձողոսըրելի հետեւանքն բոլորովին հակառակ էր քրիստոնէ-
ութեան ոգւոյն: Ըստ այսմ պէտք էր հետեւիլ թէ՛ արա-
րածն, զոր մենք կը վայելենք, չար է, եւ մարդոյս բարուց
ապականութեան աղբիւրն է, մինչդեռ քրիստոնեայքս գի-
տենք « Զի ամենայն արարածք Աստուծոյ բարի են, եւ չիք
ինչ խոտան » (Ա. Տիմ. Դ. 4), եւ գիտենք որ մենք մարդիկս
Աստուծոյ արարածոց մի միայն բացառութիւնն կը կազմենք,
ուստի պէտք է որ աշխարհիս բարիքն (որ ըստ ինքեան բարի
եւ անմեղ են) չախաւորութեամբ վայելենք:

Աւասիկ այս է պահոց սահմանն զոր Քրիստոս եւ իւր ա-
շակերտք եւ սուրբ հարք սահմանեցին ըստ հարկին: Ծայրա-
յեղութիւնն միշտ խուսափելի է. ո՛չ փարիսեցւոց կեղծաւո-
րութիւնն եւ ո՛չ կողոսացւոց խորշումն, այլ Քրիստոսի չա-
փաւորութիւնն պէտք է մեզ առաջնորդէ: Թող պահքն լինի
մեզ ծառայ եւ գործիք եւ միջոց բարձրագոյն հոգեւոր նպա-
տակների հասնելու համար: Խորշինք ամեն տեսակ ծայրայե-
ղութենէ եւ սնապաշտութենէ, եւ հետեւինք մեր Լուսա-
ւորիչ հօր խրատուն. պահքն նկատենք եւ գործածենք իւր-
եւ «գլաստիարակ», «բժիշկ», «զօրացուցիչ հոգւոյ», «աղ»,
«պարիսպ հզօր եւ դուռն ամուր», «չիջուցանող զբորբոքեալ
հուրն ցանկութեան», «խաղաղ նաւահանգիստ:

Ե.

Պահելու վերայ խօսելով՝ չը պիտի տգիտանանք որ այսօր
չատ հայեր, մանաւանդ եւրոպական ազդեցութեան տակ
գտնուող մեծ քաղաքացի մէջ, մեր Եկեղեցւոյ պահոց կար-
գադրութեան վերայ անտարբերութեամբ կը նային: Նոքա
որ կրօնից մասին բոլորովին անտարբեր են, զարմանք չէ որ
կրօնից մէկ կրթութեան մէջ եւս անտարբեր գտնուին. առ
նոսա չունինք ինչ ասելու առ այժմ: Բայց կան նաեւ շատեր

որք կրօնական զգացումներէ բոլորովին զուրկ չեն, այլ օտարութեան պարագայից բերմամբ ստիպուած են եղեր երկար տարիներ պահեցողութեան սովորութիւնն թողուլ: Ի հարկէ այն մարդն որ տասը տարի պահք չէ պահած այժմ չի կարող յանկարծ սկսել մեր Եկեղեցւոյ պահոց բոլոր կանոններն պահել. պէտք է որ սկսի փոքր առ փոքր մինչեւ որ կատարեւելապէս իւր նախկին սովորութեան մէջ մտնի: Ոմանք մեծ պահոց առաջին ու վերջին շաբաթն եւ ամէն չորեքշաբաթ ու ուրբաթ կը պահեն. մեր Եկեղեցին այսպիսի զեղջման վերայ կանոն չ'ունի. ինչ որ տօնացոյցի մէջ նշանակուած է, այն է եկեղեցական կարգադրութիւնն. զեղջումն կամ յաւելումն կապած է առանձին մարդոյ կարողութենէն: Ուստի մեր խրատն առ հոգևով տկար քրիստոնեայս սա է, որ դիմեն իւրեանց խոստովանահարց ամէն մանրամասնութեան համար որոյ վերայ կասկած ունին:

Չը մոռնանք որ մեր եկեղեցական պահոց կարգադրութիւնք շատ հին են եւ յաւելտ հին ժամանակի պիտոյից եւ կարեաց կը յարմարին: Ներկայ դարուս յառաջադիմութենէ ծագեալ կարեաց եւ պիտոյից համաձայն առանձին պատուէրներ չ'ունինք. բայց կարող ենք ենթադրել թէ մեր նախնիք ինչ պէտք էր ասէին եթէ կենդանի լինէին: Ս. Լուսաւորիչ կ'ասէ պահքն է «պարիսպ հզօր եւ դուռն ամուր», «չիջուցանող զբորբոքեալ հուրն ցանկութեան». բայց գիտենք որ մեր մէջ շատ բաներ կան (կերակրէն բաց) յորմէ հեռանալն մեզ համար այս ծառայութիւնը կը կատարէ: Թատրոն, գինետուն եւ այլ զբօսավայրեր յաճխելն, ռօման կարդալն, խաղալն (թուղթ, նարտ եւն.), մանաւանդ երբ խաղը դրամի վերայ է), արեւցողութիւնն, չափազանց ծխելն, եւն. զուարճութիւններ են որ ներկայ աւելի պահեցողութեան կարօտ են քան կերակրոց պահքն: Թող նոքա որ սապէս զուարճութեանց սիրող են, այս սուրբ պահոց ժամանակէն օգուտ քաղեն եւ գոնէ մասամբ իւրիջ հեռանան այսպիսի զբօսանքներէ որք անշուշտ շատոնց համար մոլութիւն եւ ախտ են դարձել: Թատրոն եւ գինետուն կարող են պահոց ժամանակ բնաւ չ'այցելել, գինւոյ եւ ծխախոտի գործածու-

Թիւնն ըստ կարելոյն չափաւորել, եւ այն դրամն որ այս տեսակ պահեցողութեամբ կը խնայուի որ եւ է բարեգործութեան համար կամ 'ի բարգաւաճանս Եկեղեցւոյն Բրիտանիոյ ծախել: Փոխանակ ուսմաններ եւ վիպասանութիւնք կարգալու Ս. Գիրքն եւ կրօնից վերաբերեալ գիրքեր կարդալ, եւ անցաւոր կենաց անձուկ շրջանէն ելանել 'ի բարձունս անմահութեան եւ յաւիտենական կենաց վերայ մտածել: Այն ժամերն որ Թատրոնի եւ զբօսավայրերի մեղսառիթ ճիրաններէն կ'ազատես չը թողնես որ ծուլութեան եւ անգործութեան կողմուկով լինին, այլ փոխարէնն եկեղեցի գնա կամ առանձին աղօթէ առ Աստուած: Եթէ որ եւ է չար սովորութեան կամ մոլութեան ենթակայ ես, ահա գեղեցիկ պատեհութիւն ուրբ պահոց ժամանակ զինքդ ազատելու կիրքերուդ բռնութենէն: Ահաւասիկ այն պիտոյքն որ դարուս պարագաներէն յառաջ են եկած ու անշուշտ պահոց ստորագութեան կը պատկանին:

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ 2. 1—21

- 1 Զգուշ լերուք ողորմութեան ձերում՝ մի՛ առնել առաջի մարդկան, որպէս թէ 'ի ցոյց ինչ նոցա. գուցէ և վարձս ոչ ընդունիցիք 'ի հօրէն ձերմէ՝ որ յեր-
- 2 կինսն է: Այլ յորժամ առնիցես ողորմութիւն, մի հարկաներ փող առաջի քո, որպէս կեղծաւորքն առնեն 'ի ժողովուրդս և 'ի հրապարակս, որպէս զի փառաւորեսցին ի մարդկանէ: Ամէն ասեմ՝ ձեզ՝ այն իսկ
- 3 են վարձք նոցա: Այլ դու յորժամ ողորմութիւն առնիցես, մի գիտասցէ ձախ քո զինչ գործէ աջ քո.
- 4 որպէս զի եղիցի ողորմութիւնն քո 'ի ծածուկ, եւ հայրն քո որ տեսանէ ի ծածուկ՝ հատուցէ քեզ
- 5 յայտնապէս: Եւ յորժամ յաղօթս կայցես, մի՛ լինի-

- ցիս որպէս կեղծաւորքն. զի սիրեն 'ի ժողովուրդս և
յանկիւնս հրապարակաց կալ յաղօթս, որպէս զի
երեւեսցին մարդկան: Ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են
- 6 վարձք նոցա: Այլ դու յորժամ կայցես յաղօթս,
մուտ 'ի սենեակքո, և փակեա զդուրսքո, եւ կաց
յաղօթս առ հայր քո 'ի ծածուկ. և հայրն քո որ
տեսանէ 'ի ծածուկ, հատուցէ քեզ յայտնապէս:
- 7 Եւ յորժամ կայցէք յաղօթս, մի շատախօս լինիք
իրբեւ զհեթանոսն. զի համարին թէ 'ի բազում
- 8 խօսից իւրեանց լսելի լինիցին. արդ մի նմանից'ք
նոցա. զի դիտէ հայրն ձեր զինչ պիտոյ է ձեզ մինչ-
- 9 չեւ ձեր խնդրեալ ինչ իցէ 'ի նմանէ: Եւ արդ այս-
պէս կացէք դուք յաղօթս. հայր մեր որ յերկինս
- 10 սուրբ եղիցի անուն քո. եկեսցէ արքայութիւն քո.
- 11 եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի. զհաց
- 12 մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր, եւ թող մեզ
զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պար-
- 13 տապանաց. եւ մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ
փրկեա զմեզ 'ի չարէ. զի քո է արքայութիւն և զօ-
- 14 բութիւն և փառք յաւիտեանս ամէն: Զի եթէ թո
ղուցուք մարդկան գլանցանս նոցա, թողցէ և ձեզ
- 15 հայրն ձեր երկնաւոր: Ապա թէ ոչ թողուցուք
մարդկան գլանցանս նոցա, և ոչ հայրն ձեր թողցէ
- 16 ձեզ գլանցանս ձեր: Եւ յորժամ պահիցէք՝ մի լինիք
իրբեւ զկեղծաւորսն տրտմեալք. որ ապականեն զե-
րեսս իւրեանց, որպէս զի երեւեսցին մարդկան թէ
պահիցեն. ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են վարձք նո-
- 17 ցա: Այլ դու՝ յորժամ պահիցես, օժ զգլուխ քո եւ
- 18 լուս զերեսս քո, զի մի երեւեսցիս մարդկան իբրեւ
զպահող, այլ հօրն քում 'ի ծածուկ. և հայրն քո

որ տեսանէ 'ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ յայտնա-
 19 պէս: Մի՛ գանձէք ձեզ գանձս յերկրի, ուր ցեց և
 ուտիճ ապականեն, և ուր զողք ական հատանեն և
 20 գողանան: Այլ գանձեցէք ձեզ գանձս յերկինս, ուր
 ոչ ցեց և ոչ ուտիճ ապականեն, և ոչ գողք ական
 21 հատանեն և գողանան: Վի ուր գանձք ձեր են, անդ-
 եւ սիրաք ձեր եղիցին:

Հայաստանեայց եկեղեցին գեղեցիկ յարմարութեամբ Մեծ
 Պահոց սկիզբն մեր ուղադրութիւնը կը դարձնէ՝ Քրիստոսի
 այն խօսքերին որ երեք գլխաւոր բարեգործութեանց ար-
 ժանաւոր կատարումն կը պատուիրեն: Ողորմութիւն, աղօթք,
 պահք. սոքա հոգեւոր կրթութիւններ են զոր ամէն ժամա-
 նակ պէտք է գործածենք, բայց մանաւանդ այս ապաշխա-
 րանաց ժամանակ կը հրամայէ եկեղեցին երկպատիկ ջեռմե-
 ռանդութեամբ կատարել: Այսպիսի կրթութիւններ Հրեայք
 եւս ունէին եւ մանաւանդ Փարիսեցիք մեծ ձեռութեան ցոյ-
 ցերով եւ սնապարծութեամբ կը կատարէին: Սա է պատ-
 ճառն որ մինչդեռ Քրիստոս Փարիսեցւոց կեղծութիւնն կ'ան-
 դռնէ, այս պատուիրանաց ուղիղ եւ աստուածազայեղ ոչ
 պահպանելու կանոններ կուտայ, քանզի Քրիստոս եկաւ ոչ
 առ 'ի «լուծանել զօրէնս, այլ լնուլ»: »

1. ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ: Փարիսեցւոց արդարութիւնն կամ բա-
 րեգործութիւնն Աստուծոյ առջեւ արժէք չ'ունի, քանզի
 նոքա միշտ երկրորդական նպատակներ ունին. նորանց նպա-
 տակն ոչ այնքան Աստուծոյ շնորհն է որքան 'ի մարդկանէ
 պատիւ ստանալն. Գուցե՛ եւ վարձս եւն.) Աստուած միայն
 այն բարեգործութիւնը կը փոխարինէ եւ կը վարձատրէ՝ որ
 իւր սիրոյն համար կը կատարուին, եւ ոչ թէ՛ երբ առ երես
 Աստուծոյ սէրն իբրեւ նպատակ կ'երեւի, այլ բուն նպա-
 տակն մարդկան տեսանելի լինելն եւ 'ի նոցանէ պատիւ ստա-
 նալն է:

2. Մի՛ հարկաներ փող) փոխաբերութեամբ կը նշանակէ՝
 հռչակել եւ ուղադրութիւն յարուցանել, եւ ոչ թէ՛ իրօք

նուագեղ՝ աղքատները հաւաքելու համար, ինչպէս ոմանք բացատրեցին: Ի ժողովրդս (¹) այսինքն ՚ի ժողովրդանոցս: Շաբաթ օրեր ժողովրդանոցներն մէջ աղքատաց համար ողորմութիւն հաւաքելու սովորութիւն կար Հրէից մէջ: Այն իսկ են վարձֆ նոցա) որովհետեւ նոքա իւրեանց բարեգործութեան նպատակին կատարելապէս հասած են, այսինքն ժողովուրդէն պատիւ ընդունած են եւ ուրիշ վարձու ակընկալութիւն չ'ունին:

Յ. Այլ դու) որ փարիսեցի չես, այլ աշակերտ ֆրիստոսի, պէտք է ազատ լինիս աշխարհային նպատակներէ եւ բարեգործութեանց մէջ փայլելու փափաքն չ'ունենաս, այնպէս որ մինչեւ անգամ քո դրացին եւ մօտ բարեկամս եւս չ'իմանայ երբ դու բարի կը գործես: Մի գիտացե՛ք ձախ քո եւն.) առակօրէն ծածկութիւն կը նշանակէ եւ ոչ այլ ինչ. որպէս յետագայ տունն եւս նոյն միտք առաւել պարզութեամբ կը յայտնէ, «որպէս զի եղիցի ողորմութիւն քո ՚ի ծածուկ»:

4. Որ տեսնե՛ք ՚ի ծածուկ) թէ՛ պէտ եւ դու ծածուկ կը գործես, Աստուած կը տեսնի, այսինքն գիտէ թէ՛ դու ինչ կ'անես: Յայտնապէս) յաւուրն յետնում. կարելի է որ նաեւ այս կենաց մէջ վայելած Աստուծոյ օրհնութիւնն ու մխիթարութիւնն նշանակէ:

Ծ. Աղօթք: Որպէս ողորմութեան նոյնպէս եւ աղօթից մէջ պիտի ֆրիստոսի աշակերտք կեղծաւորներէն զատուին եւ աղօթելու բուն նպատակն միայն աչքի առաջ պահեն: Թէ՛ աղքատաց ողորմութիւն տալն եւ թէ՛ աղօթելն կարելի չէ որ միշտ այնպէս ծածուկ պահենք որ մարդ ամենեւին չը տեսնի. ոչ եւս կ'ուզէ ֆրիստոս այդ տեղ: Զորօրինակ մենք չենք կարող եւ չ'պիտի որ եկեղեցւոյ մէջ անբան անասուն կանգնենք. մեր բարեկամք եւ դրացիք զմեզ անշուշտ պիտի

(¹) Տոպալապի բառն նոր կտակարանի մէջ, միակ բացառութեամբ, ժողովուրդ կը թարգմանուի: Տոպալապի (טוב רב, ֆրա բարեք, առաջնորդք) նշանակէ Հրէից կրօնական ժողովաւորին ուր բարեպաշտ կը գումարուէին աղօթքի եւ քարոզի համար: Նոր կտակարանի մէջ միայն մէկ անգամ ուղիղ նշանակութեամբ ժողովրդանոց կը թարգմանուի: Սորա վերայ բանասիրաց հետազոտութիւնք սիրով եւ գոհութեամբ կընդունուին:

տեսնեն միայն թէ մեր եկեղեցի գնալու եւ աղօթելու նպատակն այն չ'պիտի լինի որ մարդիկ զմեզ տեսնեն :

6. Քրիստոնէի նպատակն պիտի միշտ փարիսեցւոյն նպատակի հակառակն լինի . ինչ որ նոքա կ'անեն՝ քրիստոնեայն պիտի նորա հակառակն անի : Նոքա «յանկիւնս հրապարակաց եւ 'ի ժողովուրդս» կ'աղօթեն , « դու յորժամ կայցես յաղթս , մուտ 'ի սենեակ քո , եւ յակեա զդուրս քո » :

7. Եւ) Աղօթելու մէկ ուրիշ սնապաշտութեան ուշադրութիւն կը դարձնէ : Շասախօս շինեղ⁽¹⁾ 'ի զուր տեղ եւ առանց նշանակութեան աղօթքներ ասել :

8. Աշխարհիս մեծամեծներ կը սիրեն որ իւրեանց հպատակներն մեծ երկիւղածութեամբ շատոխօս տրտղոսներով ու ձեւերով մօտենան առ նոսա . բայց Աստուած այդ չի ուզեր . նա լաւ գիտէ թէ ձեզ ինչ է հարկաւոր , եւ միայն ձեր հոգւոյ կրթութեան եւ հաւատոյ հաստատութեան համար կ'ուզէ որ դուք անձամբ խնդրէք . եւ նա չի ցանկար որ աշխարհային հպատակաց նման տնտեղի եւ 'ի զուր շատախօսութիւն անէք . այդ հեթանոսաց սխալութիւն է եւ 'ի ձէնջ խոտելի : Դուք պիտի պարզ կերպով կարճ խօսքերով ձեր փափաքն նորան յայտնէք :

9. Ահաւասիկ խօսքս մէկ օրինակաւ կը լուսաբանեմ որ իմանաք թէ ձեր աղօթքի նիւթն ու ձեւն ինչպէս պիտի լինի : Հայր մեր) Աստուած բռնակալ իշխան չ'է . նա ձեր բարեգութ չ'այրն է եւ կ'ուզէ որ դուք իրրեւ հարազատ որդիք մօտենաք առ նա : Որ յերկինս) ճշմարտն Աստուած՝ թէ՛ պէտեւ ամենուրեք , առանձին իմն 'ի յերկինս կը բնակէ , անդ է իւր փառաց աթոռն , անտի Ս . Հոգին կ'իջանէ եւ Աստուծոյ ձայնն կը լսուի . Քրիստոս 'ի յերկնից եկաւ աշ-

(1) Յոյն քննադիրն βαττολογεῖν թերեւս βατταριζω (քորովիմ, կակալում) բառէն ածանցեալ լինի, բայց միտքն այս է : Ինչպէս որ թոմովարիօսն ի զուր տեղն աննշան վանկեր կ'արտասանէ, նոյնպէս եւս հեթանոսք շատ աղօթքներ կ'ասեն որ բան չ'են նշանակեր : Ուստի մեր թարգմանութիւնն՝ թէ եւ ոչ բառ առ բառ, շատ ուղիղ եւ յարմար է, ինչպէս նոյն մտաց բացատրութիւնն սոյն (7) ցան մէջ ի բազում խօսից խորեանց (ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν) յայտնի ապացոյց է :

խորհ եւ կրկին համարձաւ յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ
Հօր⁽¹⁾։ Սուրբ եղիցի անուն քո) Ամէն ինչ որ քո սուրբ ա-
նունը կը նշանակէ, քո ամէն մէկ կատարելութիւն, թէպէտեւ
ըստ ինքեան սուրբ է, մենք եւս կը փափագինք անոր սըր-
բութիւնն խորհրդով, բանիւ եւ գործով խոստովանիլ։

10. Եկեացե արքայութիւն քո) Այս հայցուածք Հրէից հա-
սարակաց աղօթից գլխաւոր մասն կը կազմէր եւ Մեսիայի
գալստեան եւ նորա թագաւորութեան հաստատուելուն կը
վերաբերէր։ Քրիստոսի գալստեամբն այս արքայութիւնն
հիմնարկուեց եւ դեռ կ'աճէ եւ կը զօրանայ։ Քանի որ դեռ
ազգեր ու ժողովուրդներ կան որ այս արքայութեան —
այսինքն Քրիստոնէութեան — չեն խոնարհած՝ մենք պար-
տական ենք նորին հաստատութեան եւ տարածման համար
աղօթել եւ աշխատել։

Եղիցի ի կամք քո) Հիմա կը բացատրէ թէ այդ արքայու-
թիւն որպիսի կատարելութեամբ պիտի գայ։ Բաւական չ'է
որ լոկ Քրիստոսի անունը տարածուի եւ մարդիկ նորա ան-
ուամբն մկրտուին, պէտք է որ մարդկան կամքն բոլորովին
Աստուծոյ կամաց հետ համաձայնուի, եւ մարդիկ յերկրի
այնպէս հնազանդին Աստուծոյ կամաց որպէս հրեշտակներ
կը հնազանդին 'ի յերկինս։

Զհաց) ոչ հաց 'ի մասնաւորի, այլ ընդհանրապէս կե-

(1) Ոմանք՝ Ս. Գրոց հոգին ըմբռնել չը կարողանալով, աւարկեցին
թէ այդ կապուսակը զոր մենք երկինք կը կոչենք քնակութեան վայր չէ,
այլ օդի Թանձրութիւնն է որ ի հեռուս կապոյս կերելի։ Բայց մենք երկինք
ասելով՝ չ'ենք ուզեր ասել թէ այսքան մղոն հեռու աշխարհէս երկիր մի է
քաղաքներով եւ գիւղերով։ Աստուած հոգի է եւ նիւթի վերայ քնակելու
կարօտութիւն չ'ունի. երկինք միայն հոգեւոր եւ աննիւթ քնակտան կրնայ
լինել, եւ հետեաքառ նա պիտի մեր նիւթական աշխարհէս դուրս լինի.
ուր որ կ'ուզէ թող լինի, այդ՝ մեր հասկացողութենէն ի վեր է։ Ոչ Ս. Գիրքը
կը ստիպէ այդ կապուսակն իբրեւ երկինք ընդունել, ոչ եւս կարող է
քնաքանութիւնն սապէս զիւսերով մեր հաւասքն խախտել։ Բնաքանութիւնն
Աստուածաքանութեան բազմաթիւ աղախնեաց մէկն է եւ կարող է միայն
նմա ծառայել. քանզի քնաքանութիւնն նիւթէն բարձրանալ չը գիտէ,
մինչդեռ Աստուածաքանութիւնն անհուն եւ աննիւթ էութեանց ամեն
խորհրն կը թափանցէ։

րակուր, ինչպէս հայ ոճն «հաց ուտել» եւս նոյնը կը նշանակէ: Հանապազորդ⁽¹⁾ այսինքն հանապազորդեայ, առօրեայ: Այս հացը չ'պիտի միակողմանի տեսութեամբ միայն առօրեայ կերակուր կամ միջին դարու խորհրդականաց պէս միայն հոգեւոր կերակուր (Ս. Հաղորդութիւն) հասկանանք, այլ ընդհանրապէս հոգեւոր եւ մարմնաւոր պիտոյք, թէ՛ կերակուր, թէ՛ առողջութիւն եւ կենդանութիւն որ 'ի կերակրէ կ'ախուսն ունին, թէ՛ Աստուածային շնորհք որ հոգւոյ սնունդ է եւն.:

12. Եւ քող մեզ եւն.) Այս վերջին հայցուածը կը խնդրէ որ Աստուած զմեզ 'ի մեղաց հեռի պահէ: Երբ կ'առենք թէ Աստուած զմեզ 'ի փորձութիւն կը տանէ՝ կ'խմանանք թէ այն ամեն արարածներ ու պարագայք որ մեր փորձութեան ոլատճառ կը լինին՝ Աստուծոյ գործն են, որ ըստ ինքեան ճշմարիտ է: Բայց մեղաց մէջ անկանելու պատճառն գլխաւորապէս մեր զառաժեալ բնութեան տկարութիւնն է. ուստի կը թողնէ Աստուած որ փորձութեան կրթութեամբ զօրանամք եւ առաքինանամք: Զի ինքն արքայութիւն եւայն⁽²⁾. Այդ ամենը դու, Աստուած, կարող ես կատարել. արքայութեանդ համար աղօթեցինք, արդէն արքայութիւնն քոյդ է, զօրութիւնն է հարկաւոր մարմնաւոր եւ հոգեւոր պիտոյից համար, եւ ահաւասիկ քո է զօրութիւնն, քո թագաւորութեան հաստատութիւնն եւ մեր ազատութիւնն 'ի մեղաց դարձեալ քեզ լիցի 'ի փառս:

14. Քրիստոս կը դառնայ 12 համարի մէջ յիշած թողութեան եւ նորա միտքն ճոխագոյն կը բացատրէ: Այս մտաց

(1) Յոյն բնագիրն ἐπιούσιον նոր հսակարանի մէջ միայն 2 անգամ կ'երեւի, եւ ամոր բուն նշանակութիւնն անսոյց է. շահ հաւանական է որ ἐπί որ, վասն, եւ ὄνεία գոյացութիւն, բառերէն բաղկացեալ լինի, որ յետոյ պիտի նշանակէ — «ի պէս գոյացութեան»: «Հայ բնագիրն» Ե. դարու մեկնաբանից համաձայն, միտքը կը թարգմանէ. բանգի այն հացն որ 'ի պէս գոյացութեան է, նոյն իսկ հանապազորդեայ հացն է: Ահաւասիկ թարգմանութեանց թագուհւոյն անհամար եւ աննման գեղեցկութեանց մէկն:

(2) Այս գեղեցիկ փառափանութիւնն ձեռագրական վաւերութիւն չ'ունի: Գ—Ե դարուց արժանահաւատ ձեռագրաց եւ ոչ մին այս վերջաբանն ունի. առաջին անգամ կ'երեւի Ը դարու Լ նշանակեալ Փարիզու ձեռագրին մէջ: Հին եկեղեցական գրքերէ եկամուս է սա:

գեղեցիկ բացատրութիւն է. իմաստ. Սիրաք. ԻԸ. 2—5.
«Թող զանիրաւութիւն եղբօր քում, եւ յայնժամ յաղաչել
քո՝ մեղք քո լուծցին: Մարդ մարդոյ պահէ զբարկութիւն,
եւ ՚ի Տեառնէ խնդրէ զբժշկութիւն: Ի վերայ մարդոյ նմա-
նոյ իւրոյ չունի ողորմութիւն, եւ վասն մեղաց իւրոց աղեր-
սէ: Ինքն մսեղի է՝ եւ պահէ ոխս. ո՞ք քաւեսցէ զմեղս նորա:»

16. ՊՍ. Է. Բ. Աղօթելու մասին կարեւոր պատուէրներ տա-
լէն յետ՝ Գրիստոս հիմայ պահք պահելու վերայ կը խօսի:
— Պահեցեք) առանձին պահք պահելն կը նշանակէ որ ամէն
մարդ իւր կամաց համեմատ կը պահէր: Բայց փարիսեցիք ա-
մեն հինգշաբթի (՚ի յիշատակ ելանելոյն Մովսիսի ՚ի Լեառն
Սինայի) եւ երեքշաբթի (յաւուր իջանելոյն նորա անտի) կը
պահէին: — Ապականեն⁽¹⁾ պահոց ժամանակ Հրէայք քուրճ
կը հագանէին եւ երեսի ու գլխոյ վերայ մոխիր կը սրսկէին:

17. Այլ դու եւն.) փարիսեցոց աշխարհային նպատակն՝
պահելու մէջ եւս երեւան կուգայ. նոքա կը սիրեն որ միշտ
զիւրեանց բարեգործութիւններ ամէն մարդ տեսնէ. ինչպէս
ողորմութեան եւ աղօթից, նոյնպէս եւ պահելու ժամանակ
կ'ուզեն որ արտաքին նշաններով իւրեանց բարեպաշտու-
թիւնն մարդկան ցոյց տան: Բայց դուք որ ճշմարիտ եւ ան-
կեղծ պահողներ կ'ուզէք լինիլ՝ այդպէս չ'պիտի անէք: Ար-
դէն պատուիրած եմ թէ, զոր ինչ փարիսեցիք կ'անեն՝ դուք
նորա հակառակն պիտի անէք. եթէ նոքա տրտմեալ եւ ա-
պականեալ երեսօք կը պահեն, «դու յորժամ պահեսցես,
օծ զգլուխ քո եւ լուա զերեսս քո»: Գլուխն օծանելն եւ ե-
րեսը լուանալն չ'պիտի իբրեւ պահելու անհրաժեշտ պայման
հասկանանք, ոչ եւս անհրաժեշտ է աղօթելու համար սեն-
եակդ մոռնալ եւ դուռն գոցել, եւ ողորմութիւն տալուդ
այնպէս անես զի «մի գիտացէ ձախ քո զինչ գործէ աջ

(1) Յոյն բնագիրն ἀπακρίπτειν (բաղկացեալ α բացասական, քρίνω
շուշաւորեմ, ժայնեմ) կը նշանակէ խաւարեցումն, անյայտ առնեմ,
յետոյ խանգարեմ կամ ապականեմ: Եւրոպական թարգմանութիւնք ընդ-
հանրապէս բառ. առ բառ թարգմանելով (deformal, entstellen, disfigure)
միսքն կը մոռնցնեն: Հայերէնն՝ առանց ստիպալէս բառի անմեղմեան
յարեւու, ճիշտ միսքն յաջողագոյն թարգմանութեամբ ապականեմ բառով
կը յայտնէ:

քո : » Քրիստոս միայն կ'ուզէ այսպիսի օրինակներով այն մեծ հակասութիւնն մատնանիշ անել որ կայ 'ի մէջ կեղծաւոր եւ անկեղծ մարդոյ , 'ի մէջ փարիսեցւոյ եւ ճշմարիտ Քրիստոնէի :

18. Այլ Հօրն իմ (ի ծածուկ) Աստուած անդ եւս ներկայ է ուր մէկը մարդկան տեսութեանէ ծածկեալ է : Այն պահք պահողն որ գլուխը կ'օծէ եւ երեսը կը լուանայ , այսինքն պահելու արտաքին ցոյցեր չի տար , ամէն տեղ ծածկեալ է , քանզի այդ դրութեան մէջ ոչ ոք է կարող գուշակել թէ նա կը պահէ :

19—21. Երեք բարեգործութեանց վերայ մի առ մի խօսելէն յետ , Քրիստոս համառօտ կերպիւ իւր միտքը կը կրկնէ : Երբոր դուք այս կրթութիւններ կը կատարէք , կասէ , մէկ բան պիտի միշտ աչքի առաջ պահէք . ձեր ողորմութիւնն , աղօթքն ու պահքն չ'պիտի 'ի ցոյց մարդկան կատարուին , եւ վասն երկրաւոր վարձատրութեանց , այլ 'ի սէր Աստուծոյ որ յերկինս է . չը խաբուէք աշխարհային անցաւոր իրերով , եւ ներկայ հարստութիւններ դիզելու յուսով մոռանաք յաւիտեանական երջանկութեան պաշար գանձել :

19. Գանձալ թէ՛ նիւթական կալուածք եւ թէ մեծութիւն , պատիւ եւն . — Ուր ցեց եւ ուտիչ եւն .) Նախ՝ ամէն բան որ նիւթային իրեր կը կործանէ եւ կ'ոչնչացունէ , այլ նոեւ պարբերութեամբ կը նշանակէ ինչ որ հոգւոյն զարգացման եւ Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն պահելուն արդեւք կը լինին : — Ակամ հասանեմ) գողերն որմը կը փորեն եւ կը գողանան :

20. Յերկինս) . Ինչպէ՞ս ենք կարող գանձել մեզ գանձս յերկինս : Այն ամեն պատուիրաններն պահելով զոր Քրիստոս Ե . 5—18 կը պահանջէ իւր հաւատացեալներէն , որ յաւիտեանական փրկութեան պայմանն է : Այդ եղանակաւ կարող է մարդ գանձեր գանձել որք կը մնան Աստուծոյ մօտ 'ի յերկինս մինչեւ Քրիստոսի արքայութիւնն կատարելապէս հաստատուի :

21. Բանգի եթէ ձեր ժողոված գանձերն աշխարհիս մէջ են , ուրեմն ձեր սիրտն եւս հանդերձ իւր զգացմամբքն եւ բաղձանօքն բարոյապէս կասուած է աշխարհիս : Սիրտն՝ իւր

ժողոված գանձէն, այսինքն իւր ճգանց արդիւնքէն եւ իւր սիրոյն նպատակէն չի բաժանուիր: Ուստի հաւատացելոյն սիրան պէտք է որ 'ի յերկինս լինի, քանզի « մեր առաքինութիւն յերկինս է » (Փիլ. Գ. 20: Տես նաեւ Կող. Գ. 2: Բ. Կորնթ. Դ. 17: Ա. Յովհ. Բ. 15 եւն.):

ՇԱՐԱԹ, 12 ՄԱՐՏ, 1888

Տօն արոյն Թեոդորոսի զօրավարի

« Արիւն մարտիրոսաց, սերմն քրիստոնէից » . Մարդկօրէն խօսելով՝ քրիստոնէութեան արագ տարածումն եւ նորա կատարեալ յաղթանակն պարտինք այն հալածանաց զոր հեթանոս աշխարհակալք յարուցին ընդդէմ Եկեղեցւոյ: Ինչպէս մէկ հատիկ սերմն բազմապատիկ պտուղ կը բերէ, նոյնպէս մէկ մարտիրոսի մահըն շատ հեթանոսներ կը բերէր 'ի լոյս ճշմարտութեան Քրիստոսի: Շատ անգամ մարտիրոսաց յաջորդներն 'ի կատանս մահու նոյն իսկ իւրեանց դահիճներն էին: Երեք հարիւր տարի Քրիստոնէայք գրէթէ անընդհատ չարչարանք ու հալածանք կրեցին եւ կայսերք արդէն յուսահատուած էին ապարդիւն արիւն թափելէ: Չորրորդ դարու սկիզբն Մաքսիմիանոս կայսրն դեռ կը շարունակէր այն հալածանքն զոր իւր նախորդն Դիոկլետիանոս սկզնաւորեց: Մանաւանդ կապադովկիոյ մէջ վհատութեան եւ յուսահատական գոռոզութեամբ ամեն տեսակ հալածանք կ'ուղղէին Քրիստոնէից դէմ: Այս միջոցին նահատակեցաւ մեր Սուրբն Թէոդորոս, որ կայսերական զօրաց հրամանատար էր եւ միանգամայն քրիստոնէայ էր ինչպէս որ շատ զինուորներ այն ժամանակ: Փորձելու համար թէ ովքեր են քրիստոնէութեան յարած զօրաց մէջէն, հրաման եղաւ որ ամէն զինուոր առանձինն կռոց զոհէ եւ զոհեալ միսէն ուտէ: Երբ կարգն թէոդորոսին հասաւ զոհելու, նա մեծ քաջութեամբ մերժեց այդպիսի կռապաշտական առաջարկութիւն եւ վոխարէնն՝ զկնի բազմազան չարչարանաց, մարտիրոսացաւ յամի Տեառն 508 յԱմասիա քաղաքի:

